

de rode Martijn Vandenbroucke wan- de- ling

Tijdens deze wandeling gaan we op zoek naar het rode verleden van Gent en staan we stil bij het rijke architecturale patrimonium dat de sociaaldemocratische beweging in de stad kon opbouwen.

De wandeling is 2,2 km lang en duurt ongeveer 1,5 uur.

Het vertrekpunt van deze stadswandeling is het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT).

de rode wandeling

Het vertrekpunt van deze stadswandeling is het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT).

- 1 MIAT – Minnemeers 9
- 2 Eerste eigendom van sm Vooruit – Speldenstraat 1
- 3 Ons Huis – Vrijdagmarkt 10
- 4 Volksdrukkerij – Hoogpoort 33
- 5 Bank van de Arbeid – Voldersstraat 1
- 6 Feestlokaal van Vooruit – Sint-Pietersnieuwstraat 23
- 7 Drukkerij Het Licht – Sint-Pietersnieuwstraat 128
- 8 Standbeeld Edward Anseele – Frankrijkplein

Routebeschrijving

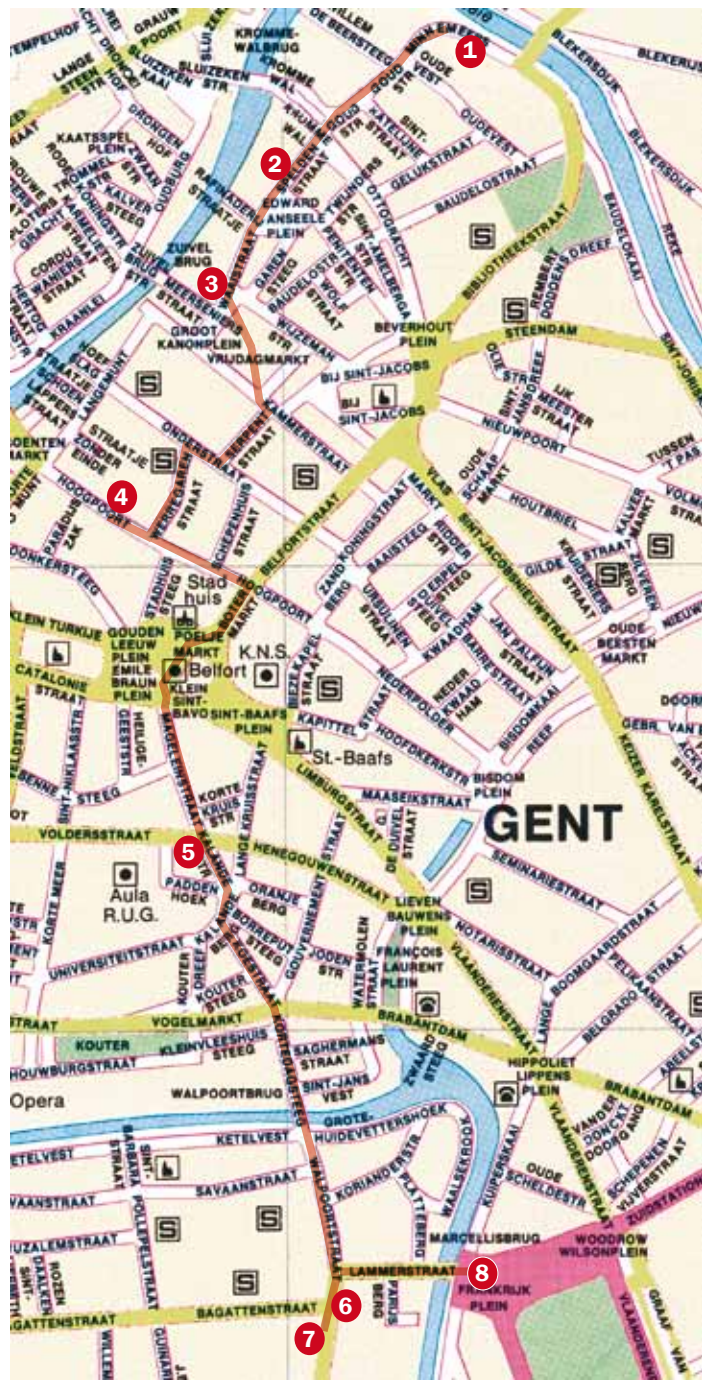
Met de wagen:

Bij het binnenrijden van Gent (van E40 of E17 naar Gent-Zuid) volg je de P-route naar parking 1 (Vrijdagmarkt). Neem aan de rotonde bij Sint-Jacobs de Ottogracht. Sla de eerste straat rechtsaf. Dit is de Baudelostraat. Volg deze straat tot aan de Leie en sla linksaf. Zo kom je op de Baudelokaai en de Minnemeers.

Met het openbaar vervoer:

- vanaf station Gent-Dampoort: bus 3, 38 en 39 naar Sint-Jacobs;
- vanaf station Gent-Sint-Pieters: bus 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77 en 78 naar Gent-Zuid, verder met bus 5 naar Sint-Jacobs.

Aan de rotonde neem je de Bibliotheekstraat. Je wandelt door het Baudelopark en volgt de Baudelokaai (naast de Leie) naar links. Die gaat iets verder over in de Minnemeers.

inleiding

Geen stad in Vlaanderen heeft een rijker bouwkundig erfgoed overgehouden aan de onstuimige emancipatiegeschiedenis van het 'rode canaille' als Gent. Van het begin van de 12e tot het einde van de 16e eeuw was de stad een van de belangrijkste steden van Noord-West-Europa. Gent dankte zijn status van middeleeuwse grootstad aan de wolakenproductie en aan zijn uitstekende ligging aan de samenvloeiing van de twee belangrijkste rivieren van Vlaanderen, de Leie en de Schelde. In de 16e eeuw moest de stad geleidelijk haar machtspositie uit handen geven. De stedelijke autonomie werd beknot en de handel in de Nederlanden kwam tot stilstand door de aanhoudende religieuze conflicten. Gent, met zijn reputatie als koppige stad, werd bijzonder hard getroffen en ontwaakte pas terug in het begin van de 19e eeuw. De mechanisering van de textielindustrie gaf Gent een volledig nieuw gelaat. Het bevolkingscijfer steeg spectaculair: van 61.000 in 1815 – nauwelijks meer dan in 1500 – naar ruim 175.000 in 1930. De industrie had de stad in die mate ingepalmd, dat zelfs het imposante Gravensteen

omgevormd werd tot een spinnerij met aanpalende werkmanswoningen. Ook de kloosters, die tijdens de Franse Revolutie waren opgeheven, kregen een gelijkaardige bestemming. In het voormalige kartuizerklooster aan het Fratersplein richtte Lieven Bauwens zijn eerste fabriek op. Het oude Caermersklooster in het Patershol en het dominicanenpand aan Onderbergen werden echte woonkazernes. Gent kreeg de bijnaam 'het Manchester van het vasteland'.

Door de industrialisatie was de thuisnijverheid ten dode opgeschreven en de plattelandsbevolking restte vaak geen andere keuze dan naar de stad te trekken. Honderd jaar lang leefden die arbeidersmassa's in schrijnende ellende, samengetroeft in gore cités, beluiken en achterbuurten. Het kleine volk had af te rekenen met dramatische werkvoorwaarden in de spinnerijen en weverijen, lage lonen, mensonwaardige en onhygiënische woonomstandigheden en de steeds weer opduikende gesel van cholera-epidemieën. Geen wonder dat juist in deze grote stad van fabrieken en proletariërs de wortels liggen van de georganiseerde vakbeweging in België, zowel in haar socialistische als in haar christendemocratische of liberale strekking.

MIAT

Minnemeers 9

Het MIAT werd in 1994 geopend in de voormalige katoenspinnerij Desmet-Guéquier en is gewijd aan de geschiedenis van de textielnijverheid en de industriële samenleving. Het bestaande hoofdgebouw dateert uit de periode 1905-1912. Het werd gebouwd naar het voorbeeld van de katoenfabrieken in het Engelse Manchester, met de typische 'brandvrije' troggewelven en gietijzeren liggers en kolommen.

Tussen de Minnemeers en de Oudevest, de straat aan de achterkant van het museum, lag op het einde van de 18e eeuw een van de vroegst geïndustrialiseerde gebieden van Gent. Vanaf het begin van de 19e eeuw werden de kleinere eigendommen, zowel woningen als ateliers, geleidelijk aan verdrongen door kleine fabrieken. De basis werd gelegd voor industriële schaalvergroting. In 1905 leidde dat tot de fusie van al die bedrijven in de fabriek Desmet-Guéquier, een mechanische katoenspinnerij met een oppervlakte van 3500 m². Tegenwoordig wordt de bedrijfshal gebruikt als tentoonstellingsruimte. De weidse vensterpartijen, de monumentale architectuur en de ruime zalen van de voormalige katoenfabriek zorgen voor een prachtig licht- en schaduwspel met de tentoongestelde machines. Bovendien biedt het museum een prachtige uitzicht: vanop de bovenste verdieping kan je genieten van een van de meest spectaculaire panorama's over het historische centrum van Gent. De honderden arbeiders die hier vroeger werkten, zullen zich weinig druk gemaakt hebben over de lichtinval en het uitzicht. Het labuur in de mechanische spinnerijen was hard en ongezond – een vruchtbare voedingsbodem voor het ontluikende socialisme (zie kader).

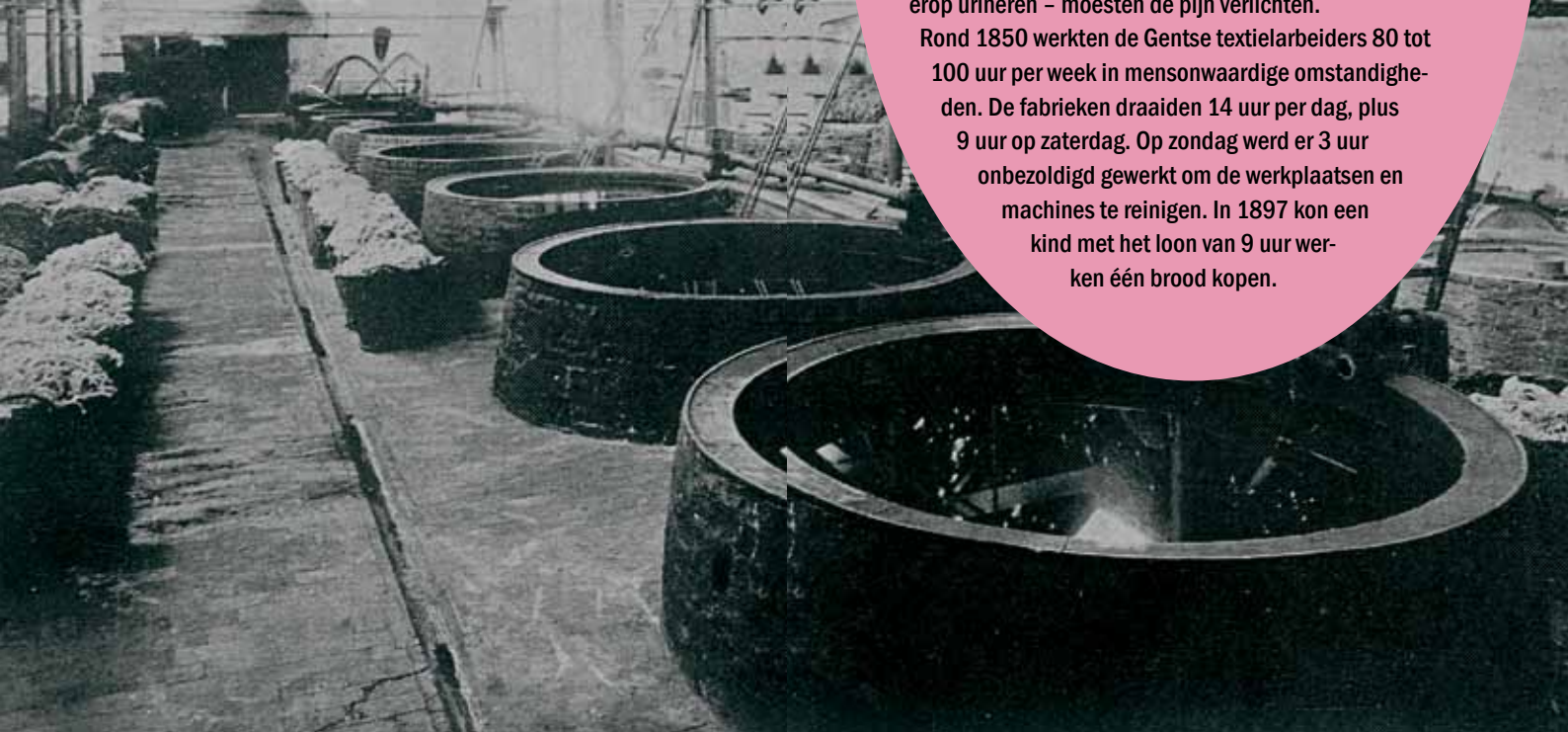
Je wandelt via de trap naar de tuin van het museum, voor de inkom.

19e-eeuwse arbeidsomstandig- heden

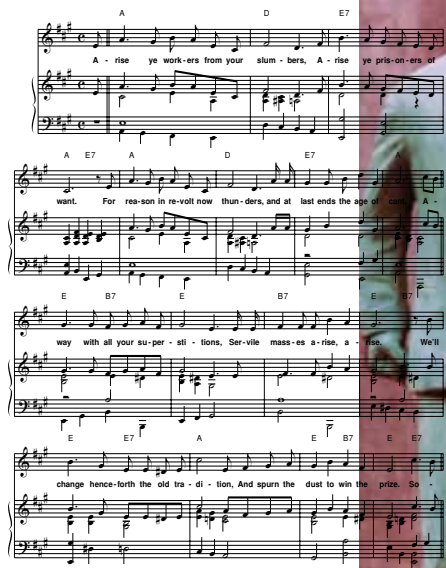
In de mechanische vlasspinnerij was de toestand ronduit verschrikkelijk. In de natte continus (gemechaniseerde spinmolens) zorgde de vochtige hitte voor een ziekmakende omgeving. De vrouwen moesten vlasdraad spinnen met behulp van water met een temperatuur van 50 tot 80 graden Celsius. De dampen condenseerden en vielen neer op de arbeidsters, die met de handen voortdurend in het warme water en het slijk wroetten. Zo kregen ze kloven die de tijd niet kregen om te genezen en dus gingen zweren. Dat werd 'waterkanker' genoemd. Allerlei kwakzalverijen – zoals erop urineren – moesten de pijn verlichten.

Rond 1850 werkten de Gentse textielarbeiders 80 tot 100 uur per week in mensonwaardige omstandigheden. De fabrieken draaiden 14 uur per dag, plus 9 uur op zaterdag. Op zondag werd er 3 uur onbezoldigd gewerkt om de werkplaatsen en machines te reinigen. In 1897 kon een kind met het loon van 9 uur werken één brood kopen.

The Internationale

Words by Eugene Pottier
Music by Pierre De Geyter

Bron: http://commons.wikimedia.org/wiki/The_Internationale

PIERRE DE GEYTER

Pierre De Geyter (1848-1932) werd in Gent geboren in een doorsnee arbeidersgezin met acht kinderen. In 1855 trok de familie naar het Noord-Franse Rijsel, op zoek naar een betere toekomst. De Geyter werd er dirigent van het arbeiderskoor La Lyre des Travailleurs. In 1888 zette hij L'Internationale van Eugène Pottier op muziek. Het arbeiderslied was sowieso een cruciaal onderdeel van de arbeiderscultuur en had bovendien voor de arbeidersbeweging een sterk propagandistische waarde. De combinatie van de tekst van Pottier met de toonzetting van De Geyter was een schot in de roos. Via de volkshuizen en betogingen verspreidde het lied zich razendsnel. De melodie van De

Standbeeld Pierre De Geyter

Tuin MIAT

In de 'textieltuin' van het MIAT staan zowat veertig inheemse planten die vroeger gebruikt werden voor het artisanale verven van textiel. Je vindt er onder andere wede, meekrap en wouw, waarmee je textielstoffen respectievelijk blauw, rood en geel kan verven. In de rechterhoek staat een twee meter hoog, bronzen standbeeld van Pierre De Geyter, componist van *De Internationale* (zie kaderstuk). Het beeld werd ontworpen door Tom Frantzen en ingehuldigd op 7 maart 1999. De musicerende beeldengroep die de beeldhouwer in gedachten had, is er nooit gekomen.

Je wandelt nu via de trap de tuin uit en volgt de straat naar links. Je stapt door de Goudstraat en kruist de Ottogracht. Je bevindt je nu in de Speldenstraat, waar aan de rechterkant, op nummer 1, het provinciaal secretariaat van de sp.a gevestigd is. Voor je ligt het Edward Anseeleplein.

Internationale werd vrij snel de meest gekende marsmuziek ter wereld. Het lied verdrong La Marseillaise als arbeiderslied bij uitstek en werd in 1910 het officiële lied van de Socialistische Internationale. De jonge Sovjet-Unie maakte er in 1918 zelfs haar nationale hymne van. Intussen lag Pierre wel overhoop met z'n broer Adolphe, die de auteursrechten op het lied had geclaimd. Niet zo verwonderlijk: de uitgever had enkel de familienaam De Geyter op de partituur vermeld, om de componist te beschermen tegen patronale repressie. Adolphe gaf in 1915 in een brief aan zijn broer toe dat hij de muziek niet geschreven had. Pas in 1922 verwierf Pierre de rechten, na 18 jaar juridische strijd. De Geyter was op de viering van de tiende verjaardag van de Sovjet-Unie eregast in Moskou. Tot zijn dood kreeg hij nog een Russisch staatspensioen uitgekeerd.

Eerste eigendom van sm Vooruit

2

Speldenstraat 1

In 1883 verhuisde de samenwerkende maatschappij Vooruit haar bakkerij vanuit de kelder van herberg Zacheus in de Sint-Gillisstraat, tegenwoordig Gillis Coppinsstraat, naar een verlaten fabriekje aan dit 'verborgen pleintje'. In het begin werd het ruime pand gehuurd, maar na ruim een jaar werken kocht de coöperatie het voor een zacht prijsje aan. De daaropvolgende decennia werd dit eigendom stelselmatig uitgebreid met de aanpalende panden in de richting van de Vrijdagmarkt. In 1886 werd ook de drukkerij van Vooruit hier gevestigd. In de tien jaar daarop verlieten zowel drukkerij als bakkerij dit gebouw en kreeg het een louter secretariaatsfunctie. Nadat in 1902 de tweede vleugel van Ons Huis aan de Vrijdagmarkt was voltooid, verliet ook het partijsecretariaat het gebouw. Een jaar later werd in de achterbouw van de magazijnen de eerste Vlaamse volksschulp ondergebracht, samen met de administratie van de Bond Moyson. Toen die instellingen zo groot waren geworden dat de ruimte niet meer volstond, verhuisden ze in 1928 naar de Sint-Margrietstraat. De gebouwen werden vervolgens ingenomen door een kruidenierswinkel en een volks-apotheek en in de achterbouw kwam een magazijn van Farma-Coop. In de tweede helft van de jaren 1980 werd het ganse complex onder leiding van architect Ro Berteloot gerenoveerd: na meer dan 80 jaar keerde het federaal partijsecretariaat naar het gebouw terug.

De binnenkoer is in zijn oorspronkelijke staat hersteld. Dankzij de poortgang en de binnenkoer van het gebouw konden in 1904 de door paarden getrokken ambulances de operatiezalen bereiken en terugkeren naar buiten. Door de dominante aanwezigheid van Vooruit op de toenmalige Garenmarkt, werd een socialistische arbeider in Gent al snel 'ene van het Garenplaatske' genoemd. Na de Eerste Wereldoorlog kreeg dit pleintje met zijn slechte reputatie de naam Edward Anseeleplein. In het kaderstuk vind je meer info over de socialistische voorman Edward Anseele.

Je verlaat de Speldenstraat, steekt het Anseeleplein aan de rechterkant over, richting Vrijdagmarkt, en komt nu in de Waaistraat. Rechts – op de linkerhoek met het Raffinaderijstraatje waar nu het Ghent River Hotel staat – werd in 1892 de stoombroodbakkerij van de samenwerkende maatschappij Het Volksbelang gevestigd, de concurrent van Vooruit. Even verderop rechts, net voor de gevel van de thuiszorgwinkel van de Bond Moyson, vind je een gedenkplaat aan het geboortehuis van Lieven Bauwens (1769-1822). Die ondernemer bracht eind 18e, begin 19e eeuw de eerste mechanische spinmolens in Gent in productie en kan je beschouwen als de eerste industrieel van Gent.

Voor je ligt de Vrijdagmarkt, waar aan de rechterkant een van de twee klassieke burchten van het Gentse socialisme staat: Ons Huis.

Ontstaan van de coöperatie Vooruit

'Kopen in het groot, verkopen in het klein', dat was de eenvoudige strategie van De Vrije Bakkers van herberg De Vogelstruis, een van de vele coöperatieve bakkerijtjes die rond 1873 werden opgericht. Het bescheiden succes van die onderneming betekende een herbronning van de sterk verdeelde arbeidersbeweging die in 1857 was ontstaan uit de vakverenigingen Broederlijke Maatschappij der Wevers en de Maatschappij der Noodlijdende Spinners. De jonge generatie, waartoe Edmond Van Beveren en wat later Edward Anseele behoorden, bundelde in 1877 alle Gentse socialistische organisaties rond de sociaaldemocratische strategie die in Duitsland al ingang had gevonden. Met de aanvankelijk omstreden oprichting van de coöperatieve bakkerij Vooruit in 1880 kregen de Gentse sociaaldemocraten een krachtig middel in handen om arbeiders te werven in hun strijd voor algemeen stemrecht. Wie lid werd van de coöperatie maakte

meteen deel uit van de socialistische arbeidersbeweging. Omdat de leden hun brood een week op voorhand moesten betalen, beheerde Vooruit een substantieel kapitaal. De winsten van de broodverkoop maakten een stelselmatige uitbreiding van de actieradius en het dienstenpakket mogelijk: er kwamen broodkarren, apotheken, een ziekenbeurs en er werd kledij verkocht. Ze vloeiden volgens het coöperatieve principe terug naar de leden, onder de vorm van aankoopbonnen voor de eigen winkels. Zo ontstond een geldstroom die de coöperatie en de socialistische invloedssfeer niet meer verliet. Naarmate de coöperatie terrein won, werd de arbeider van zijn wieg tot het graf in een socialistisch universum ondergedompeld. Ze werd, onder leiding van Edward Anseele, de spil van het modèl gantois, dat op zijn hoogtepunt 10.000 aangesloten Gentse gezinnen telde.

De expansie van Vooruit ging gepaard met heel wat uiterlijk vertoon. Ons Huis op de Vrijdagmarkt, het Feestpaleis Vooruit en de Belgische Bank van de Arbeid zijn daarvan blijvende getuigen.

Vooruit had allesbehalve het monopolie van coöperatieve activiteiten. Het coöperatieprincipe ontstond in Engeland, waar de verpaupering als gevolg van de industrialisering zich het vroegst deed gelden. Met de beginselen en experimenten van Robert Owen in gedachten, begon in 1844 de Rochdale Equitable Pioneers Society nabij Manchester met de uitbouw van coöperatieve magazijnen. Haar doel was de gemaakte winsten eerlijk te verdelen onder de leden. In Gent trachtte de liberaal François Laurent eenzelfde initiatief op poten te zetten, maar zijn winkels in het Hoornstraatje en aan de

Lieve gingen failliet. Het waren de socialisten die in Gent en ook in Brussel en Jolimont de coöperatieve beweging op gang brachten. Het model vond later eveneens ingang bij de andere strekkingen. Het antisocialistische Volksbelang op de oude Garenmarkt profileerde zich naar de buitenwereld toe als neutraal, maar werd wel gefinancierd door een liberaal industrieel en geleid door een katholiek journalist. Ook de katholieke, antisocialistische beweging Het Volk had snel een eigen coöperatie (1896).

Het is opvallend dat de antisocialisten hun gebouwen steeds dicht bij die van hun grote vijand vestigden: hun eerste vergaderplaats was café De Zwarte Kat op de Vrijdagmarkt, hun eerste eigen lokaal lag aan de Oudburg even verderop, en hun magazijnen lagen aan de Gasmeterlaan, recht tegenover de magazijnen van Vooruit aan de Nieuwe Vaart.

Als je op het Anseeleplein komt, zie je links van je de Penitentenstraat. Daar hangt aan de gevel van nummer 6 een gedenkplaat die vertelt dat dat statige herenhuis het geboortehuis is van de socialistische voorman Edward Anseele.

EDWARD ANSEELE

Edward 'Eedje' Anseele (1856-1938) werd geboren als zoon van een schoenmaker, niet in de Penitentenstraat, wel in de Lange Penitentenstraat, tegenwoordig de Sint-Amelbergastraat. Je vindt die verderop, aan het eind, bij de kruising met de Baudelostraat, linksaf en dan meteen rechts. Het nummer 6 is niet meer terug te vinden, maar lag wel aan de linkerzijde van de straat, aangezien volgens Paul Kenis, de biograaf van Anseele, het ouderlijk huis uitkeek op het atheneum aan de Ottogracht. Het verhaal gaat dat zijn vader ooit de kinderen van de prefect van het atheneum aan de Ottogracht uit hun brandend huis redde. Die daad lag volgens Paul Kenis aan de basis van Anseeles carrière, want de kinderen van de schoenmaker konden daardoor stedelijk onderwijs volgen. Andere bronnen vermelden dat verhaal niet. Zij vertellen over de filantropische houding van professor François Laurent. Hij moedigde verstandige jongens uit arbeidersgezinnen aan om te studeren. De jonge Anseele blonk uit op de schoolbanken en kon zo met een studiebeurs naar het atheneum. Op 17-jarige leeftijd hield hij de school toch voor bekeken. Hij werd eerst telegrambesteller en vervulde

daarna het ene na het andere kantoorbaantje. De rusteloze Anseele kon maar moeilijk aarden in het administratieve leven en zocht het avontuur op. Verder dan een reisje van veertien dagen naar Londen kwam hij niet. Berooid en met de staart tussen de benen keerde hij terug naar Gent. Hij nam zijn oude baan als bediende terug op en begon regelmatig in de kringen van de Gentse socialisten te vertoeven. Na zijn dagtaak bracht hij De Werker aan de man, was vertaler op internationale socialistische congressen en ging spreken in de buitengemeenten. De stichting en snelle groei van de samenwerkende maatschappij Vooruit betekende de doorbraak voor de Gentse socialistische arbeidersbeweging en de opmars van Anseele. Zijn populariteit kreeg nog een duwtje in de rug door de zes maanden gevangenisstraf die hij na een antiregeringsmeeting in 1886 kreeg wegens 'ophitsing tot ongehoorzaamheid aan de wetten'. In 1894 werd hij verkozen tot parlamentslid en een jaar later ook tot gemeenteraadslid in Gent. In 1909 werd hij een eerste maal schepen van Financiën onder de liberale burgemeester Emile Braun, tot de Duitse bezetter in maart 1918 het stadsbestuur afzette. Na de Duitse aftocht eind 1918 verving hij gedurende enkele dagen de naar Duitsland afgevoerde burgemeester Braun. Op het kasteel van Loppem was hij een van de toppolitici die op vraag van Albert I het naoorlogse beleid uittekenden. Hij was tot 1921 minister van Openbare Werken en tussen 1925 en 1927 van Spoorwegen, Posterijen, Telegrafie, Telefonie en Zeevaart. Tussenin was hij opnieuw schepen van Financiën in Gent. Naast zijn politieke mandaten en ministerposten bleef Edward Anseele de functie van administrateur van Vooruit uitoefenen. De glorietijd van Vooruit kwam tot een brusk einde met de sluiting van de Bank van de Arbeid in 1934 (zie verder). Nadat Anseele al in 1932 zijn ontslag als gemeenteraadslid had ingediend, trok hij zich in 1936 ook uit het parlement terug. Hij bleef wel actief binnen de Gentse socialistische beweging, tot zijn overlijden op 18 februari 1938. Anseele was een van de eerste Belgische socialistische leiders waarrond een immense personencultus tot stand kwam. Hij was geen groot schrijver, maar wist dankzij zijn redenaarstalent en onmiskenbare organisatorische kwaliteiten de socialistische beweging in Gent en in Vlaanderen mee vorm te geven.

Ons Huis

Vrijdagmarkt 10

De Vrijdagmarkt is al sinds de middeleeuwen het kloppend hart van de stad. De aloude wapenplaats van de opstandige ambachtelijke milities uit die tijd oefende op de sociaaldemocraten van het einde van de 19e eeuw een sterke aantrekkingskracht uit. Het plein was wel vaker het terrein van sociale onrust, zoals bij het Katoenoproer in 1839. Met het oude stakerscafé en later antisocialistische nest De Zwarte Kat op de Vrijdagmarkt, werden er ook ideologische conflicten met de blote vuist beslecht. Centraal op het plein staat het standbeeld van Jacob Van Artevelde, het prototype van de liberale burgerdemocraat en de zelfbewuste, eigengereide Gentenaar. Ook de socialisten koesterden grote sympathie voor de opstandige, 14e-eeuwse voorman van de wevers. Hij was een terugkerende metafoor in de toespraken van Edward Anseele. Het armgebaar dat die tijdens meetings maakte, vereeuwigd in het beeld van Jozef Cantré (zie verder), toont aan dat hij zich met Van Artevelde identificeerde. Het standbeeld op de Vrijdagmarkt was dé verzamelplaats voor socialistische betogingen. Het plein is nog steeds de aankomstplaats van de traditionele 1e meistoet.

Het is dus niet zo verwonderlijk dat de socialistische beweging ervoor koos een van haar 'kathedralen' hier neer te poten. In 1894 werd Ons Huis geopend, tussen Café Belge-Café Nord – waar daarvoor socialistische meetings werden gehouden – en de fabriek Uytendaele, waarvan de voorbouw het geboortehuis van Lieven Bauwens was. Er werden een schoenwinkel, een kleding- en stoffenwinkel, een kruidenier en verschillende ateliers in ondergebracht. Kunstenaar Jules Van Biesbroeck jr. versierde de gevel. Het gebouw werd in mei 1897 vernield door een brand en in 1899 heropgebouwd, met financiële steun van de progressieve liberaal en filantroop Ernest Solvay, naar een ontwerp van architect Ferdinand Dierkens. De nieuwe magazijnen van Vooruit waren geïnspireerd op de *grands magasins* van Parijs, waar de pasgetrouwde Anseele onder het mom van een studiereisje een bezoek aan had gebracht.

Foto Lieve Coymans

Ernaast bouwde Dierckens in 1902 het 'stadhuis aller werkersverenigingen', in een eclectische stijl of mengstijl ('art brico'). Ons Huis was geboren.

Het gebouw had een eigen drijfkrachtcentrale, die ook de aanpalende gebouwen van elektriciteit voorzag: symbool van een nieuwe tijd waarvan het socialisme de lichtdrager, moest worden. In de jaren 1950 bracht Vooruit zijn winkel over naar het feestlokaal in de Sint-Pietersnieuwstraat. De rechtervleugel werd verbouwd tot mutualistisch servicecentrum, het federaal vakbondssecretariaat kocht de linker-vleugel aan. De verbouwingswerken hebben de gevel en het interieur onherstelbaar verminkt, al restaureerden renovatiewerken in 1996 het samenvloeien van de tweelinggevel.

FERDINAND DIERCKENS

De Gentenaar Ferdinand Dierckens (1856-1936) studeerde architectuur in de bouwkun-

deklas van Adolphe Pauli, ontwerper van onder andere

het voormalige burgerlijk hospitaal De Bijloke en het universiteitsgebouw aan de Joseph Plateaustraat. Hij was pas afgestudeerd toen hij zijn eerste opdracht kreeg van sm Vooruit: het ombouwen van de oude fabriek aan de Garenplaats tot een veelzijdig centrum voor de activiteiten van de Gentse socialisten. Hij ontwierp vrijwel alle klassieke bouwwerken voor de beweging: Ons Huis, Feestpaleis Vooruit en de fabrieken aan de Vliegtuiglaan en de Groendreef.

Hoewel hij moderne bouwmethodes toepaste, zoals het ijzerskelet en grote glaspartijen, situeert zijn bouwtrant zich ergens tussen eclectische ornamentiek en Franse beaux-artsarchitectuur, met hier en daar een uitloper richting art nouveau, dé bouwstijl bij uitstek van de gegoede burgerij in de belle époque (1890-1914). Critici menen dat zijn stijl mossel noch vis was.

De imposante kraaiende haan op de voorgevel is het onderwerp van een hardnekkige legende. Hij zou geschenken zijn door Waalse arbeiders als dank voor de 10.000 broden van Vooruit tijdens het oproer van 1886, al zijn er geen bronnen die die schenking staven. De kraaiende haan staat symbool voor het licht (het socialisme) dat de duisternis (het kapitalisme) verdrijft.

Je dwarst nu de hele Vrijdagmarkt, langs het standbeeld van Van Artevelde en slaat de smalle Serpenteraat in. Op het einde van de straat ga je rechtsaf. Volg de Onderstraat met zijn imposante stenen tot je links kan afslaan. Het met graffiti bewerkte Werregarenstraatje brengt je naar de Hoogpoort, het middeleeuwse centrum van de edelsmeden. Sla rechtsaf en wandel tot nr. 33 aan de overkant van de straat.

JULES-PIETER VAN BIESBROECK

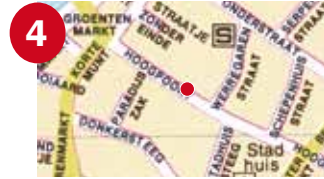
Jules Pieter Van Biesbroeck (1873-1965) was landschaps- en portretschilder en beeldhouwer. Samen met zijn vader ontwierp hij praalwagens en beelden voor de Gentse socialistische beweging. Hij decoreerde onder meer de magazijnen van Vooruit (1894) en werd bekend met de art-nouveau-affiches die hij voor de inhuldiging van het Volkshuis in Brussel en Ons Huis in Gent ontwierp. In 1904 kreeg hij een eigen atelier achter de coöperatieve bakkerij van Vooruit, maar vertrok vier jaar later op reis. Pas in 1935 vestigde hij zich opnieuw permanent in België, maar intussen was zijn oerklassieke en heroïsche stijl passé in socialistische kringen.

Volksdrukkerij

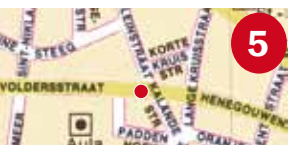
Hoogpoort 33

De economische crisis en de dalende broodprijzen rond 1900 wogen op de financiële ruimte van Vooruit. De leiding overwoog daarom de persen van de verlieslatende drukkerij op de Garenmarkt te verkopen, maar uiteindelijk bleek het verstandiger een zelfstandige drukkerij op te richten. Die zou naast een krant en het partijdrukwerk ook voor particulieren drukken. De Volksdrukkerij werd gevestigd in dit gebouw, ook wel Huis Samsoen genoemd. Het is het gewezen gildenhuis van de goudsmeden, een patriciërswoning uit 1481 met een trapgevel die volledig is opgetrokken uit Balegemse steen. Een deel van de restauratie van dit laatgotische gebouw, onder leiding van architect Oscar Van de Voorde, werd bekostigd door het stadsbestuur. Dat was niet zo uitzonderlijk in een tijd dat het stadsbestuur dweeptte met het middeleeuwse Gent, en het Gravensteen en ook andere middeleeuwse gebouwen restaureerde. Het is evenmin toevallig dat de socialistische beweging een gebouw uitkoos middenin een buurt die rijk was aan middeleeuwse patriciërswoningen: ze trachtte zich namelijk zo veel mogelijk te vereenzelvigen met het mythische beeld van de Gentse poorteer.

In 1902 werd de nieuwe drukkerij ingehuldigd; aan de straatzijde kwam boekhandel Germinal. In de jaren 1920 verhuisde de drukkerij naar de Lieven de Winnestraat.

Je keert nu even terug en wandelt in de richting van het stadhuis, het gebouw op de rechterkant aan het einde van de straat. Je slaat rechts de Belfortstraat in. Voorbij het stadhuis liggen aan je rechterkant de Poeljemarkt en het Emile Braunplein. Je wandelt rechtdoor, steekt het kruispunt over en gaat de Mageleinstraat in. Je volgt die tot het volgende kruispunt, waar je voor je op de rechterhoek van de Kalandeberg de Bank van de Arbeid ziet.

Bank van de Arbeid

Voldersstraat 1

In 1923 bouwde Oscar Van de Voorde een gebouw voor Vooruit in een statige neoclassistische stijl, die aansloot bij de bankgebouwen op de Kouter. De straatgevel imponeert door het gebruik van natuursteen en de neoclassicistische architectuur symboliseert het vertrouwen in de financiële wereld. Balkons met siervazen, kolossale zuilen en een gebogen fronton markeren de smeedijzeren toegangspoorten. De gevel is versierd met bas-reliëfs, gebeeldhouwd door Geo Verbanck. Bovenop vijf penanten (steunpilaren) worden telkens een arbeider en een allegorische figuur afgebeeld. Ze verwijzen naar de bouw- en metaalnijverheid, de mijn- en landbouw en de textielindustrie. Op de kroonlijsten symboliseren vijf groepen van kinderen (putti) de industrie, handel, scheepvaart, wetenschap en kunst. Het gebouw is niet te bezichtigen, maar met wat geluk kan je een blik werpen op de ruime inkomhal – de vroegere lokettenzaal – de voormalige directeurswoning met muurschilderingen en het rooksalon, dat volledig is uitgevoerd in oosterse stijl. In dit gebouw, de parel aan de kroon van Vooruit, werd de Belgische Bank van de Arbeid (BBA) gevestigd. De BBA werd op 1 maart 1913 opgericht met het oog op de financiering van het *modèle Gantois* van het socialisme, waar Edward Anseele de drijvende kracht achter was. Anseele was een vurig aanhanger van de idee van de arbeiderstegencultuur die alle terreinen van de samenleving in bezit wou nemen. Dat betekende dus ook dat het grootkapitaal op zijn eigen terrein moest worden bekampt. Daarvoor werden een aantal productiecoöperaties opgericht, met kapitaal van Vooruit. Omdat de coöperatieve bestuursvorm niet voldeed om op snelle veranderingen in te spelen, werd er al snel overgestapt naar een naamloze vennootschap. Binnen dat geheel ontbrak een bank die voor snelle kredieten én investering van de winst kon instaan. De BBA, waarvan Vooruit het kapitaal grotendeels aanleverde, kon daarvoor zorgen. Op het hoogtepunt van zijn bloei beheerde het impe-

rium Vooruit trouwens niet alleen een eigen bank, maar ook spinnerijen, weverijen, katoenplantages in Ruanda-Urundi, een vissersvloot en een waaier aan vrijetijdsverenigingen.

Na een aarzelende start kende de BBA begin jaren 1920 een sterke groei en kon ze haar gebouwenpatrimonium snel uitbreiden. Anseeles optimistische en naïeve uitbreidingsdroom, zijn autoritair en onwrikbaar optreden en de machtsconcentratie aan de top, maakten van de bank echter een reus op lemen voeten. Het door middel van deposito's binnengebrachte kapitaal werd meteen geïnvesteerd in de fabrieken. Die maakten nauwelijks winst en de beheerders ervan moesten aan niemand verantwoording afleggen. Het grootste deel van de aandeelhouders had zijn aandelen nog niet volstort, waardoor de bank met virtueel kapitaal goochelde. De economische depressie van de jaren 1930 deed de rest. Toen de spaartegoeden snel begonnen terug te lopen, bleek dat de bank onvoldoende kapitaal had om aan die vraag tegemoet te komen. Bovendien waren de meeste deposito's via de spaarkassen van de coöperaties binnengekomen, waardoor de hele coöperatieve beweging begon te wankelen. Uiteindelijk zou de overheid – tegen harde

OSCAR VAN DE VOORDE

Oscar Van de Voorde (1871-1938) genoot zijn architectuuropleiding aan de Academie van Gent bij de bekende architect Charles Van Rysselberghe. Zijn hele verdere leven bleef hij aan de Academie verbonden, eerst als leraar (1898) en vervolgens als directeur (1920). Bij de Gentse Wereldtentoonstelling (1913) was hij hoofdarchitect. Van de Voorde was ook gegeerd als ontwerper van landhuizen van industriëlen en schiep bankgebouwen (Kouter, Voldersstraat), tuinvijken en arbeiderswoningen. Een van de eerste appartementsgebouwen van Gent (Parc Résidence aan de Krijgslaan, 1925) was van zijn hand. Hij gebruikte een modern aandoende, klare stijl met evenwel nog veel klassieke elementen.

voorwaarden – met een lening voor de dag komen, maar de BBA was verloren en haar bezittingen werden verkocht. De dag dat de loketten sloten, in 1934, stapte *le lion Vieux*, zoals Edward Anseele werd getypeerd, de bankzaal binnen en installeerde er zich met de woorden: 'Ik heb hier de eerste dag meegemaakt, en ik wil ook de laatste dag meemaken.'

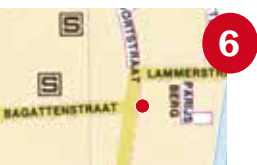
Als je de Voldersstraat bent overgestoken, vervolg je je weg via de Kalandeborg, langs het fonteintje en de zitbanken. Daarna wandel je links, door de Koestraat, tot het volgende kruispunt. Je bent nu aan de Brabantdam. Je steekt de straat over en gaat rechtdoor langs de Korte

Dagsteeg. Die komt uit op de Walpoortbrug, over het kanaal Ketelvest. Voorbij de brug begint de Walpoortstraat en de stevige klim naar de Blandijnberg. Hier eindigde tot 1795 de stad en begon het Sint-Pietersdorp, dat tot het einde van het ancien régime onder de jurisdictie van de Sint-Pietersabdij viel. Tot de tweede helft van de 19e eeuw was dit een typische arbeidersbuurt vol beluiken.

Je vervolgt je weg richting Vooruit, die je inmiddels voor je ziet oprijzen. Links passeer je de Minardschouwburg (1847) met smaakvolle laatempiregevel, ontworpen door de eerste eigenaar, architect Louis Minard. Het gebouw kent een lange geschiedenis, waarin zowel conservatieve rederijders, de socialistische Multatulikring als het Gentse volkstheater van Romain Deconinck – die je trouwens op de trappen ziet zitten – een plaatsje vonden. Aan de gevel van de belendende woning rechts hangt een gedenkplaat van de socialistische Vlaamsgezinde toneelvernieuwer Jan Oscar de Gruyter (1885-1929), die daar werd geboren.

Nog meer naar rechts, aan de overzijde van de Korianderstraat, staat een prachtig stukje industrieel patrimonium: de resten van katoenspinnerij De Gandt-Vanderschueren, de op één na oudste bewaarde textielfabriek van Gent. Hier stond al in de jaren 1820 een fabriekscomplex van katoendrukkerij Poelman-Vervaecke. Die werd later overgenomen door De Gandt-Vanderschueren en tussen 1839 en 1841 uitgebreid. Het interieur van de twee nog resterende panden toont op unieke wijze de overgang van de klassieke bouwwijze met houten moer- en kinderbalken, naar de *fire-proof building* met gietijzeren liggers en kolommen. Net zoals het huidige MIAT, is deze fabriek gebouwd naar het voorbeeld van de bedrijfsgebouwen in Manchester. Toen de spinnerij in 1928 werd opgedoekt, waren al delen van de panden verdwenen onder het nieuwe Wintercircus. De resterende gebouwen kregen tot in 1973 een nieuwe functie als gloeikousjesfabriek (een gloeikous is een omhulsel van katoen of andere vezelstof, behandeld met metalen, dat gaat gloeien als het op een gasbrander staat en zo een zeer helder licht afgeeft). Ondertussen zijn deze weinig opvallende maar unieke fabriekspanden beschermde monumenten en werden er lofts in gebouwd.

Je stapt verder tot aan de verkeerslichten, waar het imposante Feestpaleis van Vooruit de omgeving volledig beheerst.

Feestlokaal van Vooruit

Sint-Pietersnieuwstraat 23

Vanaf 1905 droomde Edward Anseele, zelf een begeesterd operaliefhebber, luidop van een volksschouwburg waar arbeiders konden luisteren naar Wagner en Beethoven, uitgevoerd door de eigen klassenbroeders en gedirigeerd door werkmanskind Jef Vandermeulen. Alweer Ferdinand Dierkens kreeg in 1910 de opdracht om op het smalle, steile terrein tussen de Sint-Pietersnieuwstraat en de Muirskel de een onderkomen op te trekken voor de talloze culturele verenigingen van Vooruit. Om het hoogteverschil van 10 meter te overwinnen, creëerde hij twee door een beglaasde wintertuin verbonden gebouwen. Aan de achterzijde kwam een feestzaal voor 1600 en een cinemazaal voor 1000 toeschouwers, aan de straatzijde een café, een volksrestaurant, verschillende bestuurdersruimten, een bibliotheek, een sportzaal en een domzaal – de grote zaal die haar naam kreeg dankzij het koepeldak dat de ruimte de allure van een kerk geeft. Op de zijgevels van gele baksteen pronkt nog steeds de naam van de coöperatie, tot op honderden meters zichtbaar. Voor de bouw van het immense arbeiderspaleis werden voor die tijd innoverende technieken en materialen, zoals beton, ijzer en glas, gebruikt.

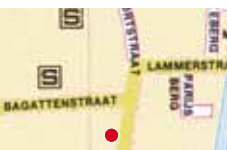
Behalve een eenmalige Wagnervoorstelling is van de volksverheffende droom weinig terechtgekomen. Als gevolg van de Eerste Wereldoorlog moest de inhuldiging worden uitgesteld. Begin 1917 werd het Feestpaleis door de Duitsers opgevorderd en werd het een *Soldatenheim*, terwijl de Pruisische officieren in het casino potverteerden. Zoals elk gebouw heeft ook dit zijn legendes. Zo zouden de Duitsers *Schweinen* gekweekt hebben in de kelders. En ondanks de hardnekkige geruchten, was er geen Duits soldatenbordeel gevestigd.

In de grote zaal hadden na de Eerste Wereldoorlog vooral de filmprojecties veel succes. Het socialistisch verenigingsleven verspreidde zich in de jaren 1920-1930 echter naar de wijkvolkshuizen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog trokken de Duitse bezetters voor een tweede maal met zwartgeblonden *Stiefel* het gebouw binnen. Vooruit werd opnieuw

een *Soldatenheim*, waar de bezoeker nazipropagandafilms te zien kreeg. Bij de Bevrijding namen Canadese troepen er hun intrek en doopten het Feestlokaal om tot Café Québec. Dat er al eens een dronken soldaat uit de Schelde werd gevist, was geen uitzondering in die dagen ... Vooruit opende in 1956 in het Feestpaleis de nieuwe coöperatieve magazijnen. Geldgebrek verhinderde dat het interieur aan de nieuwe functie werd aangepast. In 1982 redde de jonge ploeg van het nu overbekende Kunsten-centrum Vooruit het zwaar verwaarloosde Feestpaleis van de sloop – er waren plannen voor afbraak en bouw van een appartementsgebouw. In 1983 werd Vooruit een beschermd monument.

Je vervolgt je weg, de Blandijnberg op langs de Sint-Pietersnieuwstraat, tot je iets verder aan je rechterkant de prachtige gevel van drukkerij Het Licht ziet.

7

Drukkerij Het Licht

Sint-Pietersnieuwstraat 128

Architect Fernand Brunfaut verbouwde dit 19e-eeuwse herenhuis in 1930. De socialistische bouwmaatschappij De Gentsche Bouwwerken moest er plaats maken voor drukkerij Het Licht. Vanaf dat jaar rolde hier de socialistische krant *Vooruit*, die in 1884 opgericht werd, van de nieuwe rotatiepers. In de redactielokalen schreven onder andere Johan Daisne, Richard Minne, Achilles Mussche en Louis Paul Boon hun artikels.

Het gebouw kreeg een glasgevel in strakke art-decostijl. Die moest als een baken van licht de nachtelijke bedrijvigheid van de drukkerij symboliseren. De voorgevel zit vol uitbundige geometrische art-deco-elementen. Zes tweezijdige erkers worden door blauw-gele zigzaglijnen met elkaar verbonden. Een verticale glazen koker contrasteert daarmee en loopt als een lantaarn over het dak door. Oranjerode en zwarte tegeltjes brengen nog meer kleur aan. Het portaal is diep uitgesneden en overwint de helling van de Sint-Pietersnieuwstraat. Rechts eindigt het op een afronding met glastegels. In de lokettenzaal valt het prachtige vloerpatroon met rode en zwarte cirkels op. E. Godschoul zorgde voor de uitvoering. Ook de fraai met marmer afgewerkte loketten zijn van zijn hand. In de tuin bevindt zich de drukkerij in gewapend beton. Het oorspronkelijke meubilair werd ontworpen door Maxime Brunfaut en Charles Van Beerleire. Veel ervan is intussen verloren gegaan. Na de verhuis van de krant en het faillissement van de drukkerij in 1987 werd het gebouw overgenomen door het Vlaams Gewest en verkocht aan nv Backstage, die er een kleinschalig cultureel centrum van maakte. In 2010 werd het gebouw verkocht aan de vastgoedgroep Upgrade Estate.

Je keert nu terug, langs Feestpaleis Vooruit, en slaat aan de lichten rechts de hoek om, de Lammerstraat in. Je wandelt over de Schelde, vanwaar je de achtergevel van het Feestpaleis kan zien. Voorbij de brug, tussen de bomen, staat het standbeeld van Edward 'Eedje' Anseele, het eindpunt van de wandeling.

FERNAND BRUNFAUT

Fernand Brunfaut (1886-1972) werd geboren in Neuf-Anseremme, in de buurt van Dinant. Hij werkte zijn architectuuropleiding af als stagiair bij Horta, Dumont en Hellemans. Sinds 1909 was hij actief in de arbeidersbeweging in Laken en in de jaren 1920 maakte hij carrière binnen de Brusselse federatie van de Belgische Werkliedenpartij. Hij was schepen in Laken (1914-1921), provincieraadslid (1921-1925) en volksvertegenwoordiger (1925-1961). Brunfaut koesterde steeds veel sympathie voor de Russische Oktoberrevolutie en had goede banden met de Kommunistische Partij, wat hem binnen zijn eigen partij niet steeds

in dank werd afgenomen en waarvoor hij tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers gevangen werd gezet.

Vanaf de jaren 1920 werd hij steeds vaker als architect ingeschakeld in de beweging. In 1922 ontwierp hij het volkshuis van Dinant. Met zijn zoon Maxime ontwierp hij, naast drukkerij Het Licht, ook drukkerij Le Peuple (Zandstraat, Brussel) en verbouwde hij de zetel van de Prévoyance Sociale (Luchtvaartsquare, Brussel).

Photograph Luc Coymans

Statue Edward Anseele

Frankrijkplein

Dit monumentale beeld van Jozef Cantré betekende het einde van het tijdperk van Jules Van Biesbroeck jr., die met zijn romantische stijl lang het gezicht van Vooruit had bepaald. Zijn ontwerp voor het Anseelemonument kon de jury niet bekoren. De opdracht, al in het sterfjaar van Anseele uitgeschreven, ging naar Jozef Cantré. Door de oorlog duurde het uiteindelijk tot 1948 voor het beeld werd onthuld. In de vijf blokken balmoralgraniet heeft Cantré de typische Arteveldepose laten uithakken. De klassieke Marianne mocht ook hier niet ontbreken. Zoals een spottend Gents gezegde vertelt, wijst de machtige rechterarm de proletariërs de weg 'naar 't Capitole' (in de dubbele betekenis van 'de Capitole' – de oude bioscoop, nu een evenementenhal – en van het kapitaal, op z'n Gents) en staat Anseele 'met zijn rug naar Vooruit'.

JOZEF CANTRÉ

De Gentenaar Jozef Cantré (1890-1957) was een jongere broer van kunstenaar Jan Frans Cantré. Als tiener ging hij uit werken, maar hij bracht het via avondonderwijs aan de Academie toch tot een bedreven hout- en steenbewerker. Wegens zijn medewerking aan de Von Bissing-universiteit – de vervlaamste Gentse universiteit tijdens de Eerste Wereldoorlog – sloeg hij op de vlucht voor een veroordeling. Hij kwam terecht in de kunstenaarskolonie Blaricum in Nederland. Daar raakte hij bevriend met Gustave De Smet, Frits Van den Berghe en de flamingantische dichter René De Clercq. Dankzij de Clementiewet van 1929 kon hij in 1930 naar Gent terugkeren, waarna hij een zeer vruchtbare periode als houtsnijder, illustrator en beeldhouwer had.

Op het Woodrow Wilsonplein ('het Zuid') even verderop, tussen het shoppingcenter en de bibliotheek, kan je met bus 5 terug naar het vertrekpunt van de wandeling (zie ook de routebeschrijving bij de inleiding).

COLOFON

Algemene coördinatie: Paule Verbruggen

Eindredactie: Servaas Lateur

Redactie: José Vandenbroucke, Joost Vandommele,
Sofie Vrielynck

Vormgeving: Patricia Rau

Druk: NewGoff, Kaleweg 5, 9030 Mariakerke

© 2012 Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis

Bagattenstraat 174, B-9000 Gent

Tel.: + 32 (0)9 224 00 79 - Fax: + 32 (0)9 233 67 11

E-mail: info@amsab.be

www.amsab.be – www.facebook.com/AmsabISG

ISBN

Wettelijk depot

De uitgever heeft ernaar gestreefd de wettelijke voorschriften inzake het copyright toe te passen. Wie desondanks meent rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht zich tot de uitgever te wenden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, op elektronische of welke andere wijze ook zonder voorafgaande, schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Amsab-ISG
Instituut voor Sociale Geschiedenis